

El pintor de Goethe

Martí Domínguez

labutxaca

Martí Domínguez

El pintor de Goethe

Premi Prudenci Bertrana 1999

Proa
Barcelona

© Martí Domínguez, 1999

La primera edició d'aquesta obra
es va publicar a Edicions 62 l'any 1999

Primera edició en aquest segell: juny del 2023
© d'aquesta edició: Edicions 62, s.a.,
labutxaca

Fotocomposició: Grup62
DIPÒSIT LEGAL: B. 7.487-2023
ISBN: 978-84-19107-71-8

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor. La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries. En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement. A Grup62 agraiem que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

TAULA

ROMA	II
NÀPOLS	105
WEIMAR	191
NOTA DE L'EDITOR AL LECTOR	255

ESCRIC AÇÒ TAN SOLS perquè crec que pot tindre algun interès. Haig d'advertir que no sóc escriptor, sinó pintor, i les meues paraules potser no tindran la força que segurament aconseguiria amb els «meus colors». Tampoc és que siga un pintor molt conegut... Ja veieu que la sinceritat és una característica primordial del meu caràcter; reconec que els meus mèrits davant d'un Rafael, d'un Correggio o d'un Ticià són insignificants. Em presente doncs: em diuen Johann Heinrich Tischbein i vaig nàixer fa més de setanta anys a Haina, un petit llogaret prop del llac d'Eder, al centre d'Alemanya. Sóc, efectivament, parent del gran Tischbein, el pintor de cort de Guillem VIII. Dispenseu que antepose el títol de «gran» al nom del meu estimat parent, però l'adjectivació no ha estat motivada per la immodèstia, sinó tan sols per a facilitar la meua distinció de tots els altres Tischbein, també pintors, més o menys afortunats. Que jo recorde són més de vint els familiars meus que es varen dedicar, a estones o àmpliament, a la pintura; i, jo, en certa manera, em considere l'epígon de tots ells, el darrer brot d'una vella morera, d'una nissaga d'artistes que varen viure i veure les seues vides sempre rere el cavallet o la tela. Ho escric, doncs, amb tota l'envanida satisfacció que dóna a la vida humana la tradició.

Per això, són molts els que em coneixen amb el nom de Tischbein el Jove. Altres, en canvi, han associat el meu nom

a un curt període de la meua vida i m'anomenen el Tischbein de Goethe. Els imponderables que guien la vida humana són imprevisibles, i anècdotes a les quals no dones en el seu moment una gran importància, després, amb el temps, romanen inviolables i, fins tot, augmenten la seua transcendència, acompanyant-te fins als darrers dies de la teua vida com un estigma. La meua relació amb Goethe, durant el seu sojorn a Itàlia, va ser llarga i controvertida, amb alegries i disgusts, però en cap moment vaig imaginar que el seu tracte arribara a marcar-me tan indeleblement que més endavant em servira de distintiu, de cognom... Si us sóc franc, amb aquest nom no em reconec. Fins a l'extrem que ja fa un grapat d'anys vaig escriure les meues memòries i les referències a Goethe foren molt escasses; tan pobres i insignificants que alguns lectors amics, als quals vaig deixar llegir el manuscrit, es quedaren defraudats. Em preguntaven sorpresos: «¿Però que no vàreu conèixer Goethe?» «Sí —els contestava desconcertat—, però creia que tenia altres coses més importants a contar.»

En aquest punt, haig de convindre que estava enganyat. Vaig descobrir amb sorpresa i amargor que a quasi ningú li interessava la meua vida, ni les ingenuïtats del meu pensament, ni tan sols les normes i influències que havien guiat la meua obra pictòrica, sinó tan sols aquella relació d'amistat que vaig mantindre amb l'autor del *Werther*. Envellir serveix per a veure més clarament la realitat; és com si la vida, a les portes de la mort, t'ofrira una última oportunitat per a enfrontar-te amb els fets, et llevara dels ulls els vels de la vanitat i deixara al davant la realitat crua i descarnada... La meua obra! Els meus colors! Ara aquestes paraules pomposes em produeixen un somriure; no un riure sarcàstic, sinó tan sols un lleuger somriure melancòlic... És cert que, com escrivia Goethe, el més fi dels cabells també projecta la seua ombra; però que insignificant, Mare de Déu, resulta ara el

meu esforç al costat de l'ombra totèmica del savi de Weimar!

Tinc també, evidentment, els meus motius per no haver parlat de Goethe fins ara. El meu silenci respon no sols a una infravaloració de la influència goethiana en la meua vida, sinó també a una prudència infinita per evitar caure en el parany de qui, intentant resultar interessant, acaba sent indiscret. Vull dir, amb aquesta giragonsa retòrica, que el meu Goethe, el Goethe de Tischbein, pot no resultar totalment assimilable als models vigents del Goethe de l'Olimp. Tanmateix, no voldria que llegíreu aquestes ratlles amb cap tipus de predisposició, sobretot perquè la meua admiració cap a ell és completa. Creu-me, lector, que aquesta segona part de les meues memòries no està escrita amb la intenció d'enfosquir la glòria goethiana, sinó tan sols amb la voluntat d'aprofundir i detallar, per a bé i per a mal, el perfil del més gran escriptor que fins ara ha produït Alemanya. El relat que segueix és el d'un vell que animat, quasi forçat, pels seus amics, inicia de nou el llarg i aclaparador viatge al regne dels records. Amb una aterridora frase del savi de Weimar com a lema: «Tots vivim del passat i és amb el passat que ens perdem.»

POTSER PER AIXÒ, he volgut titular aquesta primera part amb el nom de la Ciutat Eterna. Capbussar-me de nou a Roma em dóna forces per a escriure! No existeix ciutat al món on el color prenga tants matisos, on la forma aconseguisca tants perfils, on el fons resulte tan ric i insondable. On les paraules, al capdavant, resulten tan gratuïtes i el pinzell tan dèbil. El roig púrpura de les cases, ocre rovell, carabassa, cremes suaus i violacis intensos; els ivoris eterns dels marbres i travertins dels Camps Vaccino; els verds grisencs del Tíber i els verds rutilants, d'una esponerositat bigarrada i primigènia de Villa Farnese, fan de Roma la ciutat més fantàsticament bella del món.

Dec a la Città Eterna la meua formació completa com a pintor i el meu agraïment en aquest sentit és indeleble al pas del temps. Així com la meua gratitud a l'escultor Alexander Trippel, que em va fer estimar com la creació més alta de l'art les escultures gregues i em va animar a copiar-les des de totes les perspectives, intentant assolir l'altíssim nivell de coneixement que tenien del cos humà els antics. Ah! Quins records més inesborrables guarda la meua ànima d'aquells dies davant del Laocoont, del Discòbol o de l'Àpol·lo, el carbó a la mà i el traç ràpid i delerós! Però seria injust agrair a Trippel el seu mestratge i no recordar ara el meu autèntic benefactor, el duc de Gotha, gràcies al qual

—i per intervenció de Goethe— vaig obtindre aquella beca per a pintar a Itàlia.

I Roma, estimats lectors, que lluny quedava d'Alemanya! Sobretot la via del Corso on vivia, un dels carrers més animats i bells de la ciutat, que surt de la Piazza del Popolo. Aquesta plaça, que rep el seu nom no per ser popular, com creuen alguns, sinó per un bosquet de xops (*Populus*) que hi havia abans, és una de les places més perfectes de Roma, amb l'obelisc egipci al bell mig i les dues delicades i perfectes esglésies bessones a cada costat. Els dos carrers col·laterals, via del Babuino i via Ripetta, conformen el famós trident romà: es disposen en forma de pota d'oca, amb l'obelisc en el punt de confluència visual dels tres carrers, de tal manera que la perspectiva que ofereixen és gloriosa. Compartia el pis amb dos joves pintors alemanys, Friedrich Bury i Johann Georg Schütz, que també havien acudit a Itàlia buscant perfeccionar el seu art; però tota la barriada era plena d'artistes i homes de lletres: un poc més enllà, a la via Belsiana, vivia el meu amic Johann Heinrich Lips, un excel·lent retratista, i a la zona de Trinità dei Monti tenien l'estudi el pintor David i el seu deixeble Drouais.

Aquells anys d'aprenentatge varen influir per sempre en la meua obra. Roma és com alguns amors intensos i passionals, obsessius i tibants, que als pocs dies i sense adonar-te'n et canvien de dalt a baix. M'alçava a les quatre del matí per a arribar al Vaticà a primera hora i m'hi estava fins al vespre: recorde que el primer dia vaig copiar set caps de les *Estances* de Rafael i de seguida em vaig animar a reproduir-los tots. Quantes hores he passat en aquelles sales, copiant al carbó o en sèpia aquelles inigualables obres del Sanzio! Quants matins, quants capaltards! Quants detalls m'han sadollat la meua l'ànima per sempre! Tan sols amb *L'escola d'Atenes* vaig passar un mes llarg; em fascinava aquella gernació de cossos humans: aquells dos savis, Plató i Aristòtil, que avancen rao-

nant, envoltats pels seus deixebles, i als voltants dels quals s'agombolen Sòcrates, Pitàgores, Empèdocles, encerclats per altres deixebles que prenen notes amb frisança, com si la quantitat d'idees i suggerències s'avançara prodigiosament a les seues possibilitats de retindre-les. Però per sobre de tot em meravellava aquell prodigiós exercici de tècnica pictòrica, aquella facilitat per a solucionar les més difícils perspectives: aquell Diògenes que, retirat dels altres filòsofs, jeu en les escales llegint, recolzat en un dels graons, o aquell cos inclinat d'Euclides, que amb el compàs a la mà dibuixa sobre una pissarra les seues regles de geometria, o aquell jove que estintolant-se sobre una columna pren notes mentre descansa precàriament el quadern en una cama. Aquella *Escola d'Atenes* fou la meua escola, on vaig aprendre tantes coses, on vaig descobrir tantes solucions, on em vaig marcar per sempre l'ànima amb l'empremta del gust i la naturalitat.

També passejava pel Colosseu, pels Fòrums, prenent apunts d'inscripcions i columnes enderrocades entre desenes de captaires i miserables que havien establert en les runes els seus petits refugis. Al principi m'endinsava un poc preocupat entre tots aquells inquietants rodamons, però als pocs dies m'hi vaig acostumar i la veritat és que mai hi vaig tindre cap problema. Les males herbes ocultaven molts dels monuments i pertot arreu hi havia ramats de cabres i vaques, pels quals rep aquella extensió immortal el singular nom de Campo Vaccino. Sovint em feia creus de veure aquells sublims monuments, irrepetibles i únics en la història, servint d'aixopluc a les cabres! Encara recorde com, durant les nit d'hivern, el Colosseu s'il·luminava amb els focs de tots aquells pobres i assolía una bellesa difícil de descriure. En canvi, a l'estiu, a conseqüència de les emanacions del Tíber i dels mercats, tota la ciutat feia una olor intensa, acre, com de col trepitjada. Aquest és el primer contrast que recorde de la ciutat eterna: enfront de la bellesa inigualable del Panteó o

de l'Arc de Constantí, regnava la vida greixosa i vulgar, acolorida i atordidora, embolcallant-ho tot.

Els artistes estrangers ens reuníem al vespre al *Caffè Greco*, a la Via Condotti, o *Caffè Tedesco*, com l'anomenaven amb malvolença els clients del proper *Caffè degli Inglesi*, a la Piazza di Spagna. En realitat, el nostre cafè era molt més internacional que el dels Anglesos; és cert que hi havia molts alemanys, escandinaus i danesos, però també francesos, i, és clar, italians. El Cafè dels Anglesos era, en canvi, molt més exquisit i ben posat, i per tant més elitista; les parets havien estat decorades per Piranesi amb diferents paisatges romans i amb vistes de l'antic Egipte. Detalle aquestes coses perquè els bàndols existeixen fins i tot en el moment de prendre el cafè: ser dels Anglesos era sinònim de posició ben acomodada i de mirar la vida des de l'altura que imposa tindre sempre la carrossa a la porta; en canvi, anar al Greco significava ser un roda-soques, un senzill caminant, obert a les noves idees, un home sense ínfules aristocràtiques que s'enfronta a la vida amb la fortuna que li cap en l'estreta butxaca del pantaló. I allí em reunia amb els meus amics; en aquell ambient tèrbol pel fum del tabac i amb taques d'humitat a les parets, en aquell guirigall internacional, on els crits del taverner es mesclaven amb les riallades dels artistes, em sentia plenament feliç. Esgotat, però alhora curiosament eufòric, amb els dits negres del carbo-net (i sovint també una galta o una part del front), hi deixava caure la vesprada junt a un bon cafè o, quan l'ànim estava més puixant, junt a un *quartino di vino*.

Recorde com si fos avui aquella vesprada de finals d'octubre de 1786 en què vaig anunciar als meus companys l'arribada de Goethe.

—Us haig de donar una notícia que tot just acabe de conèixer i que de segur us interessarà... He rebut una nota de l'escriptor Goethe anunciant-me la seua arribada...

—¿On? A Roma!—va exclamar Lips.

—Sí, està hostatjat a la *Locanda dell'Orso*.

—L'autor del *Werther* —digué Bury, com informant-se ell mateix.

—¿Què més ha escrit? —va preguntar Schütz, prenent la taça de cafè i aclucant els ulls en un gest de presumpta profunditat que li era característic.

—El *Goetz de Berlichingen*, per al qual vaig fer alguns dibuixos... —vaig contestar eixint ràpidament del pas.

—Però el més famós és el *Werther* —va insistir Bury, amb aquella cara d'inquietud que indicava que era l'única obra que coneixia.

—En qualsevol cas, actualment és el conseller del duc de Weimar i cal tractar-lo amb tot el respecte.

—Però ¿què fa ací? ¿Per què es posa en contacte amb tu i no amb... amb... —va preguntar Lips.

—...amb algú més important! No ho sé! Sé el mateix que vosaltres! Sóc el primer sorprés. Però caldrà oferir-li la nostra casa i tota la nostra hospitalitat.

Schütz i Bury feren un gest de preocupació, com si aquella idea de compartir la seua intimitat amb un desconegut no fóra massa del seu gust. És clar que era un «desconegut» que es deia Goethe, però per a nosaltres, humils pintors, allò tampoc no significava gran cosa. I tot i que jo en certa manera li devia la meua beca, i per tant, com he dit adés, el meu sincer agraïment, la precària dotació econòmica d'aquesta feia que la meua gratitud no fóra tampoc molt considerable. Però mai no he estat un desagratit; Diderot escrivia que la gratitud és una càrrega feixuga i que per això la gent l'arrossegava a espentes. No ha estat el meu cas; sempre m'he mantingut fidelment lligat a les persones —que han estat moltes— que m'han ofert la seua hospitalitat i la seua ajuda, i en el meu cor el seu record ha restat sempre immutable. Però, ¿què voldria ara aquest home? ¿Què l'havia fet presentar-se

de manera tan intempestiva i misteriosa? ¿Per què es dirigia a mi, un humil pintor, i no a l'aristocràcia italiana, com hauria estat el més natural per la seua alta posició social? Tan sols havia rebut d'ell una nota lacònica, anunciant-me la seua arribada i la seua instal·lació a la *Locanda dell'Orso*; li vaig contestar immediatament, fent-li saber que a última hora de la vesprada aniria a visitar-lo.

La *Locanda dell'Orso*, al costat del Tíber, era una antiga *osteria* romana, amb uns arcs gòtics vells i desballestats, on anteriorment s'havien hostatjat Montaigne i Rabelais. Abans d'entrar a l'alberg, vaig caminar un moment pels carrers llòbrecs del *viccolo de' soldati* i *della paloma*. Anava pensarós i preocupat: no feia gaire havia tingut una petita picabaralla amb el duc de Gotha, el qual havia contestat la meua tímida sol·licitud d'augment de la beca amb una única i enèrgica frase: «Com que Tischbein demana més del que ja li done, l'acomiade.» Vaig haver de retirar a corre-cuita la meua petició i alhora pregar per a continuar sent beneficiari de la curta però providencial generositat del duc. Per això la visita de Goethe, d'aquell amic del duc de Gotha, no arribava en un moment massa favorable, ni en l'aspecte anímic ni en l'econòmic: els cent miserables ducats que em proporcionava la beca em permetien sobreviure amb moltes dificultats. Sols em faltava tindre, a més a més, convidats.

Vaig retornar a poc a poc per la Via dell'Orso. A la cantonada hi havia una escultura d'un lleó caçant un senglar: em vaig quedar un moment mirant-la, meravellat que un edifici, aparentment tan anodí, tinguera associada a la seua estructura una obra tan bella. Finalment, vaig entrar a l'*osteria*, pensant, amb un somriure als llavis, que Roma era inesgotable.